

Vi i norr som håller sams

Genom tvåhundra år med lätt bagage

av *Olof Santesson*

TITEL:

Norden mellan stormakter och fredsförbund:
Nordiskt säkerhetspolitiskt samarbete i det
gamla och nya Europa

FÖRFATTARE:

Fredrik Doeser, Magnus Petersson och Jacob
Westberg (red)

FÖRLAG:

Santérus Academic Press, BOD Tyskland 2012

DET MÅSTE VARA något bra med länderna i Norden. Bortsett från Sverige har de visserligen inte undgått krigiska förvecklingar. Men skuldbördan de bär i bagaget är jämförelsevis lätt. Hade det hängt på dem skulle vår region ha haft en obrutet längre historia som Europas lugna hörn än det senaste snart sjuttio åren. Om det samarbete som i ansatser präglade de mellanstatliga förbindelserna har en grupp talangfulla forskare skrivit en innehållsrik bok byggd på fallstudier.

Med ambitionen att gå tillbaka tvåhundra år har författarna gjort en analys av hur relationerna länderna emellan har påverkats av skiftande stormaktskonstellationer och graden av internationellt samarbete. Studierna gäller 1) om man kan tala om en grundläggande samsyn mellan de nordiska länderna och 2) hur nationella och internationella faktorer verkar pådrivande respektive återhållande på det säkerhetspolitiska samarbetsområdet. Ett särskilt illustrativt fall har hämtats ifrån förhållandena vid 1800-talets mitt.

Skandinavismen blommade när Danmark för sista gångerna kom att spela en europeisk storpolitisk roll genom maktspelen kring sina besittningar i två furstendömen i söder: det tyskspråkiga Holstein och Slesvig som klövs av en språkgräns mellan danskt och tyskt. Det danska kungariket var därmed en del av det Tyska förbundet, efterträdaren till det Tyskromerska riket. De danska skandinavisterna såg ett närmande mellan Sverige-Norge och Danmark som ett skydd mot pågående tyska enhetssträvanden. De svenska skandinavisterna ville stödja Danmark men såg Ryssland som det största hotet; 1812 års politik hade inte skapat någon bestående sinnesförändring.

I svallvågorna från 1848 års februarirevolution gungade det danska kungariket betänkligt, när kungen lovade att göra slut på seklers envælde och tyska nationalister i Slesvig-Holstein utropade sig självständiga med eget provisoriskt styre. De fick stöd av Preussen och andra stater från det Tyska förbundet; preussiska trupper ryckte in i Jylland. I Sverige bestämde sig Oscar I med

stöd av en opinionsvåg för att ingripa militärt, vilket Norge godtog efter tvekan. En hjälpkår på 4 000 man sändes till Fyn. I och med att ryske tsaren varnade för att angrepp mot Danmark skulle medföra krig mellan Ryssland och angriparna skapades förutsättningar för förhandlingar.

När likafullt nya strider utbröt hävdade den svenska regeringen att man inte var beredd att hjälpa Danmark om inte stormakterna också stödde aktionen. Men Preussen backade, och efter ett nytt stillestånd gick Sverige med på ett övervakningsuppdrag i Slesvig: början på vår tradition med fredsbevarande styrkor. Efter nya strider stod Danmark som segrare i både Slesvig och Holstein.

Spänningarna var därmed inte över, och värmen mellan Danmark och Sverige svalnade efter Sverige-Norges deltagande i en försvarsallians mot Ryssland under Krimkriget. Rysslands förhållande till Preussen förbättrades och så småningom gällde det även relationerna Ryssland-Frankrike. När den danske kungen tycktes sträva efter att införliva Slesvig i en dansk enhetsstat stod han isolerad. Karl XV lovade att bistå med trupp men desavouerades av sin egen regering som inte ville infria danska förhoppningar om ett försvarsförbund. Utan stöd av stormakterna gick det inte.

Den här fallstudien har fått litet oproportionerligt stort utrymme, därför att den ovanligt tydligt belyser bokens frågeställningar. Det intressanta är också att Danmarks reträtt från en europeisk maktrörelse har lämnat så bestående spår. Efter 1864 års bittra nederlag har en central punkt i dansk säkerhetspolitik förblivit att inte råka i konflikt med grannen i söder; efter Natos tillkomst har det framför allt gällt att stå på god fot med USA.

Landets intressen vetter åt ett annat håll än de övrigas.

När det gäller nordiska samarbetstraditioner brukar Danmark heller inte gå i spetsen. Ett undantag, också geografiskt, var ett snabbt stöd för de baltiska självständighetssträvandena. Frågan är om inte Danmark när det gäller Arktis växande betydelse också ser sin egen Grönlandspåverkade roll som självfallen i en Nato-kontext snarare än i en nordisk.

Inte minst Sveriges relationer med Finland och Norges får välbehövligt utrymme vad det gäller både mellankrigstiden och det kalla kriget, innan förhållandet till Danmark återkommer med den belysande rubriken "Fjärran, så nära". Betecknande är påpekandet att landet saknar en säkerhetspolitisk analys av Ryssland; sedan kan man ju fråga sig hur pass imponerande våra egna politikernas ambitioner i den riktningen är.

Författarna kunde kanske ha varit litet mer kritiska om Sveriges förmåga att historiskt leva upp till välvilliga uttalanden för att inte tala om rena utfästelser. Vi har ju inte dragit oss för att backa ur när det verkligen har gällt.

Förekomsten av en nordisk säkerhetspolitisk modell värderas av Jacob Westberg i en sammanfattande analys. När det gäller framväxten av en skandinavisk småstatsrealism har han funnit en relativt hög grad av samsyn inom både den regionala freds rörelsen i slutet av 1800-talet och politikernas ambitioner kring internationellt fredssamarbete under 1900-talets första decennier. Det senare var dock inte utmärkande för nordiska staterna utan gällde även andra småstater inom ramen för Nationernas Förbund.

En nordisk säkerhetspolitisk modell kan man tala om när det gäller Finlands och Sveriges bidrag till konferensen om säker-

het och samarbete i Europa, ESK. Båda ville agera som medlare och brobyggare. ESK-processen gav de neutrala och alliansfria staterna möjligheter att påverka det internationella säkerhetsläget och Europas framtid.

Förutsättningarna för ett finsk-svenskt samarbete i internationella fredsfrågor förändrades när neutralitetspolitikens betydelse minskade och båda blev medlemmar av EU. Att bedriva både EU- och nordiskt samarbete gick trögt. Norges deltagande i de nordiska stridgrupperna visar å andra sidan att nordiskt samarbete fortsätter inom en EU-ram trots att landet inte är medlem av unionen.

Boken tecknar ett pågående samarbete i parallella processer: det försvarspolitiska samarbetet i NORDEFKO och ett bredare samarbete med utgångspunkt i Stoltenbergrapporten från 2009, låt vara att det där inte sker något dramatiskt.

Ifråga om det andra huvudspåret pekar det fortsatta norsk-svenska samarbetet efter misslyckandet med ett skandinaviskt försvarsförbund 1948/49 på båda ländernas realpolitiska överväganden – Skandinavien försvar som en enhet som måste hanteras utifrån gemensamma tankar. Det med tiden vidgade säkerhetsbe-

greppet för med sig en rad samarbetsinitiativ och krav på samordning inom EU och Norden. I dagens öppna samhälle är ekonomin den pådrivande faktorn – inte ett gemensamt militärt hot.

När det gäller det nordiska samarbetets utveckling på längre sikt efterlyser Westberg en bredare politisk debatt om solidaritetsåtaganden. Säkerhet skapas i allt större utsträckning gemensamt genom internationella samarbeten. Boken avslutas med ett par frågor: ”Vilken roll bör Norden spela i detta arbete och på vilket sätt kan de nordiska traditionerna i fråga om internationellt fredsarbete bäst bidra till en godartad säkerhetsutveckling internationellt och i närområdet?”

I väntan på svaren får ambitionerna räcka ett stycke. Vi nordbor har faktiskt gjort vad vi hittills kunnat för att bidra till lugn i omvärlden. När det här gäller den grund vi står på har Jacob Westberg och hans kolleger åstadkommit en både underhållande och genomarbetad historisk påminnelse. Det är svårt att se var vi skulle kunna finna en mer givande analys med nordiska förtecken.

Recensenten är ledamot av KKrVA.